

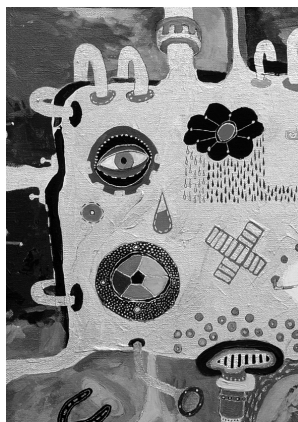
ANGELO MITCHIEVICI

„SZÁZ ÁRBOC KÖZÜL”

Radu Tudoran *Dagadó vitorlával* című regényéről

A *Dagadó vitorlával* című regény 1954-ben jelent meg, egy évvel Sztálin halála után, erős kulturális aszály idején, egyszerre tiltó és in hibáló kontextusban, amikor a szocialista realizmus normái az írók számára törvényerejűnek számítottak. Mintegy hatvan évvel a megjelenés után olvasva újra a könyvet megállapíthatjuk, hogy ez a kedvezőtlen kontextus nem hagyott nyomot rajta; hiányzik belőle az ezópusi ellenzékiség, a jól kiszámított hermetizmus, a mágikus realizmusra jellemző többértelműség, a rendszerrel való szembeszegülés. A regény eltekint az ideológiai viták viharaitól, és sikerül neki bevonna az olvasót egy párhuzamos univerzumba, amely a kaland és a tengeri utazásé. Fiktív utazás ez ugyan, de olyannyira jól dokumentált, hogy a részletek anyagszerűsége révén megőriz valamit a megidézett világ hangulatából. Szinte csodával határos, ahogy Radu Tudoran vitorláit a szabadság szele dagasztja, azoknak az ötvenes éveknél a kontextusában, amikor a román irodalomból alig néhány regény tűnik ma is érvényesnek esztétikai szempontból: ilyen George Călinescu *Bietul Ioanide*-je (*Szegény Ioanide*) 1953-ból, Marin Preda *Moromeții*-jének (*A Moromete család*) első kötete 1955-ből, Eugen Barbu 1957-es *Groapa* (*A gödör*) című regénye, illetve Petru Dumitriu háromkötetes *Cronică de familie*-je (Családi krónika) ugyancsak 1957-ből.

Mindezek közül azonban csupán Tudoran regényére érvényes, hogy egy másik világ felé nyit

Az újdonságot itt a szabadon vállalt elgyökértelenedés, a „benszülött” szülőhelytől való elszakadása jelenti, amit emez a világ határtalanságának megtapasztalása érdekében vállal.

Az írás eredetileg a *LaPunkt* című online folyóiratban jelent meg, 2013. július 10-én.

ablakot, a legtágabb horizontokig. Călinescut a morálisan lezüllött polgárság foglalkoztatta, amint a szertartások szokványos hálójában és a mániákus korlátozottság keretei között vergődik. Petru Dumitriut a kifulladás és korrump polgári társadalom – legalábbis ő maga így mutatta be ezt a társadalmat, finoman ráhangolódva az új rezsim politikai elképzeléseire –, Marin Predát a nagy változások küszöbén álló paraszti közösség, a második világháború környékén. Eugen Barbu a periféria világáról írt, a külvárosok agresszív és nyers energiáiról, a maga legendás késelőivel és bunyósai-val. Mindezek a regények enklávákat, mikrotársadalmakat keresnek fel, [...] ebben a kontextusban pedig Radu Tudoran regénye különleges, hiszen a legkülönfélébb kultúrákat és civilizációkat helyezi egymás mellé: Keletet (vagyis Levantét) és Nyugatot, várost és falut, központot és periferikust, Európát és Amerikát, olyan interakciók keretei között, amelyek az egyéni és csoportidentitásokat egyaránt reflektorfénybe állítják, és ugyanakkor a toleranciának és megismerésnek olyan mélységeit mutatja fel a könyv, amelyek a történelmi pillanat osztályszempontú és ideologikus elkülönítéseit figyelmen kívül hagyják. A felvilágosult bojár Párizsba küldi a fiát tanulni – ez a negyvennyolcas forradalom örökségének megidézése –, ez a fiú pedig kiváló, széles látókörű és művelt mérnök-ké válik, de közte és a képzetlen, egyszerű emberek között, akik a regényben szerepelnek, a távolságok inkább az emberi adottságok révén csökkennek le, és nem a képzettség vagy a társadalmi háttér hatására.

Lupan kapitány egy szilárd elvek szerint élő elithez tartozik, amelyik egyfajta nevelői hivatást is fölfedez önmagában, és életmodellé válik a többiek számára. A Speranța kapitánya egy olyan ideált testesít meg, amelyik képes arra, hogy mozgósítsa a többieket – és éppolyan makacssággal és rátermettséggel társul, mint amilyet Ahab kapitány, Hatteras vagy Nemo esetében is tapasztalhatunk. A román kalandregények egyetlen más szereplője sem állt ennyire közel Herman Melville vagy Jules Verne szemléléséhez, és egyiküket sem kísértette erősebben az ismeretlen területek felfedezésének vágya, vagy egy titokzatos körülmények között eltűnt barát megtalálásának reménye. Ez a kényszerképzet pozitív értelemben írja körül a főszereplő karakterét, de ugyanakkor egyfajta hübrisz is, egy lényegi sorsmeghatározó tényező. Hiszen mi másnak tekinthetnénk a megfoghatatlan Pierre Vaillant-t, mint egy fedőnévnek, amely Anton Lupan kapitány központi életeszménye helyett áll? Mi más lenne a regény végkifejlete, mint az utazás végtelenítésének vágya, amit a remény motivál? A regény szerzője annak idején maga is tervezett egy valódi utazást, amelynek érdekében elkezdte egy hajó megépítését. Az utazásra nem kerülhetett már sor egy olyan közegben, amely mindenféle utazással szemben gyanakvónak mutatkozott, azonban elmondhatjuk, hogy a fikció szintjén beteljesült az utazás. Lupan kapitány reménye magába foglalja a regény szerzőjének reményét is.

Van a regénynek egy másik kontextusa is, az útleírás-irodalomnak a korabeli kontextusa, amelyik gyakorlatilag kizárólag a befutott írók Szovjetunióban tett látogatásairól szóló beszámolókból áll össze – ezek valódi politikai zarándoklatok, amint ezt igyekeztem alátámasztani a témáról írt könyvemben is. (*Umbrela Paradisului. Călători români și francezi în Uniunea Sovietică*. Humanitas, București, 2011.) E politikai zarándokokhoz képest, ahogyan Paul Hollander nevezi meg az olyan írókat, mint Mihail Sadoveanu, George Călinescu, Cezar Petrescu, Petru Dumitriu, Geo Bogza, Tudor Arghezi, Zaharia Stancu, Tudor Teodorescu-Braniște, Demostene Botez stb., Radu Tudoran hősei és képzeletbeli utazásuk más irányok felé visznek bennünket – Nyugat, Kelet, Európa, Latin-Amerika felé –, céljaik pedig kivonják magukat mindenféle ideológiai elkötelezettség alól, és maga a barátság válik a legénység szolidaritásának legfőbb viszonyítási pontjává. A *Go East* imperatívuszával, amely „a fény Keletről jön” elvén alapul, itt egy *Go West* szegeződik szembe, amely gyakran a Far Westet jelenti, máskor pedig a Dél nosztalgikus vonzása erősödik fel. Lupan ne-

veltetése Párizsban teljeseedik ki, de Charles Darwin révén Lupan a nyugati éthosz egy másik dimenziójához is kapcsolódik, a hozzá tartozó tudástókével együtt.

Van a regénynek egy nosztalgikus rétege – Tudoran tengerikaland-története a kalandos szellem visszavételének jegyében íródik, és ez az ideál vezeti Lupan kapitányt el a világ végéig, a szó szoros és átvitt értelmében egyaránt. A kommunizmus Romániájában nem jutott hely a tengeri kalandoknak és a távoli tájak felé történő nagy utazásoknak. Mihai Tican Rumano, Emil Racoviță, Julius Popper utazásai felfedezésbe merültek, akárcsak Jean Bart *Europolisza*. Pavel Chihaiia Konstanca-regénye, a *Blocada* (Zárlat) 1947-ben jelent meg – ez a többé-kevésbé demokratikus állambe rendezkedés utolsó éve – a regényt pedig a hatalom visszavonta a könyvesboltokból, a példányok bezúzásra kerültek. Románia elszigetelődése már a második világháború idején megkezdődik, és 1948 után válik teljessé, amikor a Nyugat felé vezető tengeri utak lezárulnak, a Fekete-tenger pedig hosszú időre „orosz tóvá” változik. Pavel Chihaiia fióknak írt regénye, a *Hotarul de nisip* (Homokhatár), amely csupán a rendszerváltás után véglegesült és jelent meg, egy meghíúsult szökés története, és azokból a szökési tervekől táplálkozik, amelyeket szerzőjük előbb a Nyugat, majd a Kelet irányában tervezgetett. 1947-ben a határok hosszú időre lezárultak, úgy, ahogy Alexandru Vona egyetlen regényének címe, a *Ferestrele zidite* (Befalazott ablakok) jó előre jelezte. Mindezeket figyelembe véve Radu Tudoran könyve rejtélyes és felkavaró kivételt jelent, mint egy rég letűnt civilizáció maradványa, amely az idők mélyéről kerül elő.

A Radu Tudoran által elbeszélte történet 1881-ben kezdődik, kevés idővel azután, hogy Dobruzsza Románia részévé válik a függetlenségi háború után, akkor, amikor megjelennek a Fekete-tengert átszelő első román hajók, és amikor a román zászló alatt közlekedő hajók elkezdik a világtengereket is járni. A Duna tengeri torkolatát a Duna Bizottság felügyelte és adminisztrálta, a Sulina csatorna hajózhatóvá tételének munkálatai pedig 1861. szeptember 3-án zárultak, amikor Dobruzsza még török fennhatóság alatt volt. A román termékek iránt is érdeklődő nagyhatalmak jelenlétét egyfajta gyarmati légkör lengte be, amelyet a brit sorhajók hoztak magukkal a levantei kikötőkbe. A regény fikciós rétegéből az derül ki, hogy a Speranța útja az első, amely román lobogó alatt jut el az óceánokig – ez az első út a világ végéig. A nyitásnak ez a totális jellege elkerülhetetlenül látványos ellentétbe került a kommunista Románia izolacionizmusával, amely ekkoriban egyaránt jelentette a Nyugat irányában, de a Közel-Kelet irányában történő bezárkózást is. Miközben Tudoran a nagy kiterjedésű óceánokra vezette fiktív utazóit, a történelem alagsoraiból napvilágra került új politikai osztály épp lehúzta a redőnyöket Romániában, ügyelve arra, hogy senki ne jöhessen se ki, se be.

Miért állíthatjuk, hogy ez a regény szubverzív volt akkor is, ha maga a szerző nem ezt a célt tűzte ki maga elé? Elsősorban azért, mert egy olyan általános nyitást feltételez, amely a felfedező hajóutakra mindenkor jellemző, sokkal inkább, mint bármilyen egyszerű magánútra, amelyet az utazás gyönyöre és a kikapcsolódás vágya határoz meg. A Speranța legénységének tagjai közül kétségtelenül mindenkinek megvannak a saját motivációi, ezek azonban túlterjednek az előnyös anyagi feltételek racionális szempontján. A Beszterce folyó mellől érkező tutajos, Busuioc, vagy Mihu, a hajósinas számára a tenger egy olyan határ, amelyet át kell lépniük. Teljesen nyitottak a kalandok befogadása iránt, és egy velük született megismerési vágy határozza meg sorsszerű útjukat. Az újdonságot itt a szabadon vállalt elgyökértelenedés, a „bennszülött” szülőhelytől való elszakadása jelenti, amit emez a világ határtalanságának megtapasztalása érdekében vállal. [...] Gerászim és Iszmáil számára, akik már tapasztalt tengerészek, a tenger második természetüket, életformájukat jelenti, ugyanakkor viszont az óceán számukra is nagy kihívás, nagy kaland. Haralamb és

Ieremia számára a tenger maga is felfedezendő terep, amelynek a befogadásához időre van szükség. A tengeri horizont mindannyiuknak egyfajta szabadságleckét jelent, annak modelljét, ahogyan saját korlátaikhoz viszonyulnak. Szabadságlecké? Lehetett volna-e ennél kevésbé helyénvaló témát választani az ötvenes években?

Az, ahogyan az emberi kapcsolatokat kezeli a regény, ugyancsak botrányosnak számíthatott az ötvenes évek ideologikus eticizmusa számára. „A barátság nagy könyve”, amelyet a regényben emlegetnek, főként a sorsfordító pillanatokban egy olyan lelki nemesség elvei szerint működik, amelyet Lupan kapitány mindvégig követ, és nyomában a hajó többi tengerésze is. Az elköteleződés más formái nem nyerne kitüntetett szerepet, a lojalitás pedig az együtt töltött időben alapozódik meg, és a példaértékű magatartásra, a tengerészi rátermettségre, valamint a nemeslelkűségre épül. Ezek az erények nem levezethetők abból az időből, amelyben a regény szerzője él, sőt egyfajta időeltolódást tapasztalhatunk, hiszen eltűnt világokat idéz meg, és olyan elveket, jellemvonásokat, amelyeket a kor megpróbál kiiktatni magából. A regénybeli jók és rosszak nem valamiféle ideológiai kritériumrendszer alapján bizonyulnak jóknak és rosszaknak, hanem ilyen jellegű meghatározottságoiktól függetlenül. A barátságnak sikerül feloldania a történelmi múlt maradványait, azokkal a történelmi örökségből eredeztethető ellentétekkel együtt, amelyeket fegyveres konfliktusok határoztak meg, egy olyan pillanatban, amikor a függetlenségi háború következményeképpen Románia épp csak kilépett az Oszmán Birodalom fennhatósága alól. Nem a történelem, hanem a földrajz itt a meghatározó; a térképek nem csupán a tengeri utakat nyitják meg, hanem képesek a történelmet is a mese terepére áttolni, és Seherezáde óta tudjuk, hogy aki mesélni tud, az legyőzi a halált, és felfüggeszti az időt. Radu Tudoran regényének nagy teljesítménye nem a történelem zárójelbe tétele, inkább az olyan elfogultságok és *ressentiment* kiiktatása, amelyeknek a kijátszása konfliktusokkal, ellenérzésekkel telíthetné a cselekményt. Nincs helye ebben a regényben a románok és törökök közötti „történelmi” csatározásoknak, sokkal inkább a szép barátságok kivételes pillanatainak, amelyek „gyaurok” és igazhitű muzulmánok között szövődnek.

A korszak ideológiai-politikai légkörében további elfogadhatatlan vonatkozást jelenthetett maga a levantei világ mindazzal együtt, amit jelöl: a gyönyörködés, az élet szeretete, a szemlélődés öröme, a szabad kereskedelem annak mindenféle hagyományos megnyilvánulási formájában, a színek és illatok tobzódása, ugyanakkor mindenféle dogmatizmus relativizálása, emberek és áruk szabad közlekedése. Ez utóbbi jellegzetesség nélkül Levante elképzelhetetlen. Az adásvétel a nyelvek keveredését is jelenti ebben a mozgalmas Babelben, implicit módon tehát a tolerancia gyakorlatával is együtt jár a látványos sokszínűség és a már-már érzéki keveredés kontextusában. Másrészt nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt sem, hogy Anton Lupan a Nyugaton képzett ifjú prototípusa, akinek szellemi mentora Charles Darwin, jóbarátja pedig Pierre Vaillant, a mérnök. A szultán megvásárolja szolgálatait, és így részt vesz a Szezei-csatorna építésében, a modernizáció tehát magának a modernségnek a feltűnésével jár együtt, és ezek elválaszthatatlanok, ahogy ezt magának Lupannak a neveltetése is jelzi, aki olyan mérnök, akit a természettudományok és a földrajz is érdekel. A nyugati kulturális megalapozás kulcsfontosságú Anton Lupan jellemformálódásában, akinek apja szakít a magánoktatás és a helyi oktatási formák improvizált jellegével, és mindent saját fia nyugati iskolákban történő neveltetésébe fektet. Ha mindezt nem egy távoli múltba helyezi vissza a történet, az ifjút a kozmopolitizmus vádja fenyegethette volna, annál is inkább, mivel Anton Lupan egész magatartásával a nyugati protokoll morális-karteziánus viselkedésformáihoz igazodik, és nem a bizánci mentalitásból eredeztethető reflexekhez. A Levante vonzáskörében töltött idő azonban az élet iskolájaként olykor mégis arra kényszeríti a kapitányt, hogy rugal-

masan viszonyuljon az adott helyzetekhez olyankor, ha üzleti partnerei mindenfajta átverésre késznek mutatkoznak, és a két világ többször is összeütközik, anélkül viszont, hogy a kapitány erkölcsi nézeteinek strukturálisan változniuk kellene. A levantei erkölcsök viszonylagossága, megfoghatatlansága megtörik az erős jellem egyességének jelenlétében.

Visszatérek a kérdéshez: hogyan jelenhetett meg egy ilyen regény azokban az években? Egyfajta leegyszerűsítő választ arra vezethetnénk vissza, hogy a hatalom alighanem a kalandregények műfajába illesztette be a könyvet, és így gyermekirodalmi, ifjúsági irodalmi olvasmányként kezelte. Ez a „kiskorúság” tette lehetővé a megjelenést. Vannak még a világirodalomnak hasonló sorsú remekművei, mint Jonathan Swift műve, a *Gulliver utazásai*, vagy Ion Barbu verseskönyve, a *După melci* (Csigák nyomában). Ez a magyarázat azonban mégsem válaszolhatja meg teljesen az évtized mindenható cenzúrájának vakságára vonatkozó kérdésfelvetést. Lehet, hogy egy könyv esélye valójában túlmutat a megmagyarázhatóságon, és ez az esély vezeti őt a siker vagy a felejtés felé. A Speranța mindenesetre egy olyan történelmi pillanatban nyitotta meg a vérbeli irodalom felé vezető kapukat, amelyben épp a remény látszott eltűnni. A hajó neve több, mint egyszerű név, hiszen ontológiai kategóriává válik, távol azonban attól, amelyet André Malraux azonos című könyve idéz meg. Ha van ebben a regényben valamiféle eszmény, akkor ez nem az ideológiai meghatározottságból fakad, hanem a barátság és a megismerésvágy központi kategóriáiból, amelyeken keresztül egy másik kor szelleme beszél hozzánk.

A Speranța két világot tár fel, Levante tájait, és Dél-Amerika legtávolabbi részét, a Tűzföldet. Közel járunk időben a 19. század végéhez, és kevéssé nyilvánvaló, hogy ez a századvég sok mindennek a lezárulását jelenti még. A vitorlás hajók kora a végéhez közeledik, csupán emlékeket hagyva maga után. Éppen a Fekete-tenger vadabb partvidékein található tengeri temető írja meg számunkra nem is annyira a kalózkodás történetét, inkább a vitorlások lezáruló történetét, amelyek hamarosan átadták helyüket a gőzhajóknak és a gépi, műszerekkel történő navigációnak. Kevesen írtak arról, hogy Anton Lupan utazása voltaképpen a vitorlások egyik utolsó, romantikus kalandja, egy olyan kaland, amely egyben magába is foglalja a világtengereken és óceánokon megtett korábbi utazások történetét. De nem csupán a vitorlások korszaka zárul le rövidesen, hanem a nagy földrajzi felfedezések kora is. Anton Lupan útja egyik utolsó felfedezőút is. Végül is ez az indíttatás alapozza meg Lupan és Pierre Vaillant barátságát, és ez köti őket össze Charles Darwinnal, a természettudóssal. Ugyanakkor a tűzföldi utazás a Magellán-szoroson keresztül az első román felfedezőút is; Lupan biológiai és földrajzi stúdiumokat folytat, hogy kellőképpen felkészüljön arra a szerepre, amelyet maga Darwin is betöltött korábban. Emil Racoviță neve nem hangzik el a regényben, ahogy egy másik utazó neve sem, amely további inspirációként szolgálhatott az író számára: Julius Popperről van szó, aki 1857-ben született, politechnikai tanulmányokat folytatott Párizsban, és alig harmincéves korára már a „Patagónia konkvisztádora” címmel emlegethették, vagy a Tűzföld aranyának Don Quijotéjeként, hiszen ugyanúgy településeket hozott létre a dél-amerikai kontinensen, mint Anton Lupan. Elképzelhető, hogy ezeket a neveket a regény megírásának idején amúgy sem lehetett volna szóba hozni, hiszen szimbolikus értelemben a román kiválóságok ügyét idézték volna meg.

Julius Popperhez hasonlóan Anton Lupan mérnöki képzettséggel rendelkezik, és a Tűzföldre szervez expedíciót. Emil Racovițăhoz hasonlóan a kapitány egy természettudós szerepét ölti magára, igaz, egy autodidakta természettudósét, aki viszont komolyan veszi feladatát, hogy feltérképezze azon kevés területek egyikét, amelyek még fehér foltnak számítanak. Kőzeteket és növényeket gyűjt, és új dél-amerikai márdáfajok meghatározását, kitérését is elvégzi. A körülmények számára kedvezőtlen-

nek, és nem tud mélyebben behatolni a kontinens szívébe, de felfedezőútja ettől nem válik kevésbé autentikussá és terra incognitát feltáró ténykedésének megélése kevésbé intenzív. Lupan kísérletet tesz az alkalufok törzseinek civilizálására, egy első kolóniát is megalapít, de gyarmatosító törekvései teljes ellentétben állnak annak primitív változatával, amely a nyersanyagok és emberek teljes és kegyetlen kihasználásra épül, és amelyet a regényben Martin Stricland képvisel. Lupan az európai kultúra és civilizáció képviselőjeként lép fel, azoknak az értékeknek a nevében, amelyek Európát a legnemesebb értelemben határozzák meg. Fentebb említettem már, hogy ezekben az években a nagy földrajzi felfedezések korszaka már lejáróban van – igaz, az utolsó gyarmatok majd csak a második világháború után tűnnek el a történelem színpadáról. A felvilágosult utópizmus ott kísért természetesen abban a törekvésben, amelyik egy jobb világot próbál létrehozni az emberiség teljes megismerésére alapozva és a hátrányos helyzetűek életlehetőségeinek javítását tűzve ki célul. Elképzelhető, hogy ez a Franciaországban kapott neveléssel függ össze Lupan esetében? Valószínűleg igen, de Lupan mégsem Fourier vagy Saint-Simon utópikus szocializmusának híveként lép fel. A Speranța kapitánya inkább Jules Verne hőseinek olykor sematikusnak is tekinthető idealizmusát érezheti magáénak, akik tiszta eszmények szerint alakítják életüket, olyan vonzások nyomában, amelyek egy felvilágosodásnál is régebbi örökségig vezethetőek vissza, és amelyek mindenkor hatással lehettek egy vérbeli író gondolkodásmódjára.

Számomra azonban nem annyira az ismeretlen felfedezése a legizgalmasabb a regényben, hanem egy másik, sodródó világé, amelyik az Oszmán Birodalom szétesésével saját történelmének egy új fejezetéhez érkezik. Levantéről van szó – ezt a szót használja a regényíró, és a szó rejtett poézise kihatással van az egész regényre. A regény első kötetében olyan határvonalak környékén mozgunk, amelyek csak látszólag ismerősek: behatárolt tér ugyan, de labirintusszerű. Az Óceán felfedezését a tengerek és tengerszorosok megismerése készíti elő. Jól felkészült kalauz vezet végig ezeken a helyeken, úgy, hogy már-már elfelejtjük, mennyire friss még az a tengeri kereskedelem, amelyet az ugyancsak frissen létrejött, de szélesebben modernizálódó állam, Románia működtet. Az új világgal szemben azonban még ott a régi, amelyik csak lépésről lépésre enged az új előtt, és a régi világnak igencsak kacskaringós a története. Ennek a történetnek a része a kalózkodás epizódja is, amelynek a Csupasz az utolsó képviselője ezeken a tájakon. Levante mindenekelőtt érzéki és kiszámíthatatlan helye a pompának és szűkösségnek, egy amorális világ, ahol minden áruba bocsátható, fecsegők és kaméleonszerű kalandorok, naplopók tanyája, a maga rítusaival és szertartásaival, az életszeretnek egy olyan kiáradó jelenlétével, amelyet a szerző egy pillanatra sem próbál elrejtteni. Tudoran már Mircea Cărtărescu előtt jóval megragadja Levante költői voltát, amelyet Emanoil Bucuța kontinentális festőiségében, enyhén idillikus hangnemben jelenített meg, ahogy Anton Holban is a *Ioana* című regény akvarelljében, Panait Istrati pedig az elviselhetlenségig fokozott tragikumát mutatta meg a *Căpitan Mavromati* vagy a *Neranțula* lapjain, illetve elbeszélései egy részében. Egyfajta tengeri Panait Istrati hangulatát érzékeljük tehát a regényben, Istrati drámai feszültségeitől mentesen, amely megmutatja a Duna kikötői világának tarka népségét, a levantei kikötők mozgalmas jellegét, mindezt egy keleti, Ezeregyéjszaka-beli mese hangulatába oldva, mintha a táj egy álom kivételése volna.

Az illatok úgy keresztezik itt egymást, mint a tengerészek útvonalai, az adásvétel savát-borsát a csempészárúkkal való kereskedés adja, a csomagokban ópium lapul elrejtve, értékes műszerek társaságában, amelyek érdektelen és értéktelen apróságokként vannak felcímkézve, maguk az utazók pedig a jelentéktelenség maszkja mögé rejtőznek, mint Agop, a kereskedő. Görögök, örmények, törökök, szíriaiak és a többi népek nem csupán a kikötőkben, hanem a Speranța fedélzetén is elkeverednek

egymással. Iszmáilnak, a töröknek négy felesége van, akiknek a neve (Gyulszum, Mufidé, Laleli, Validé) ugyanúgy költészet, mint a zene, amelyik gramofonjából árad; Gerászim, a fedélzetmester félig görög származású, Adnána európaiosodott szíriai nő, a Speranța számos alkalmi utasa pedig örmény. A helynevek ugyancsak régi és kegyetlen történetek hangulatát vegyítik a keleti mesék atmoszférájával és a tenger színeivel.

Könnyen figyelmen kívül hagyhatnánk, hogy a *Dagadó vitorlákkal* azon kevés regényeink egyike, amelyben Törökország egy másik perspektíva felől is láthatóvá válik, főként Iszmáil révén, de nem kizárólag: látszik a gazdag kultúra, az az emberség, amelyet a bátor és ugyanakkor a főzés mesterségében is kitűnő szakács révén fedezhetünk fel. Festői, igazi levantei figura, aki sajátos módon beszél a román nyelvet – Jean Constantin a regény filmváltozatában örökre beírta magát emlékezetünkbe azzal a Naszreddin Hodzsa-i világgal a háttérben, ahol nem csupán a népek keverednek festői módon, hanem az ételek is. Iszmáil az ezeregyéjszakai Kelet jelenlétét biztosítja a regényben mindvégig – azzal a Nyugattal szemben, amelyik ötvözi a modernség mérnöki precizitását annak a Macedonski-féle emírnek a szédült álmodozásával, aki Mekkába akar eljutni a kiszáradt pusztaságon keresztül.

Az élet ízei és öröme itt a török konyhaművészet révén válnak igazán érzékelhetővé. [...] A török konyháján át az egész Levante belép a regénybe, művészete azonban nem csupán a bonyolult receptekből áll, amelyek a keleti konyhára általában is jellemzőek, hanem olyan apró trükkökből, amelyeket csak a beavatottak ismernek. Hogy Adnána saját országának milyen konyhaművészeti ízeit tudná elénk tárni, nem tudjuk meg, az ő szerepe más kvalitásai miatt fontos a regényben.

Azt, ami egyszerűnek tűnik, olykor alaposan körül kell járni. Rusztikus és közvetlen jellege révén ez a konyhaművészet arra emlékeztet, hogy nem csupán a mesék hálózta be azt a balkáni világot, „ahol mindent könnyedén vesznek”, hanem a receptek is. Más szóval, a regény ízei nem csupán a kalandokból és a felkeresett világrészek egzotikumából fakadnak, hanem azokban a fazekakban is keresnünk kell őket, amelyekben Iszmáil saját meséit készíti, a gourmand olvasók örömeire.

Balázs Imre József fordítása

